

Ο Φιόντορ Ντοστογιέφσκι στην Αγία Πετρούπολη. Πίνακας ζωγραφικής του Ιλιά Γκλαζουνόφ

«Υπερεκτίμησες του άνθρωπο»

Λέει λ.χ. ο Μέγας Ιεροεξεταστής στον φυλακισμένο Χριστό: «Να, πέρασαν πια δεκαπέντε αιώνες. Κοίταξέ τους: ποιον πήγες ν' ανυψώσεις ως τον εαυτό Σου; Παίρνω όρκο πως ο άνθρωπος πλάστηκε πιο αδύναμος και πιο ταπεινός απ' ό,τι τον νόμισες! Μπορεί, μπορεί τάχα να επιτελέσει ό,τι και Εσύ; Εκτιμώντας τον τόσο πολύ, φέρθηκαν μαζί του σαν να 'παψες πια να τον συμπονάς γιατί του ζήτησες πάρα πολλά». Ο Ντοστογιέφσκι, έστω και αν επικαλείται την απομάγευση του κόσμου, ζει σε μια εποχή που η τέχνη όταν αντιμετωπίζει τα μεγάλα ερωτήματα πρέπει υποχρεωτικά να συνδιαλέγεται με τη θρησκεία. Η έκδοση πάντως αυτή δείχνει, μάλλον άθελά της, πώς πρέπει να διαβάζουμε τα κείμενα. Ο Ντοστογιέφσκι γράφει στην - ταραγμένη - εποχή των τσάρων, ο Λόρενς τον σχολιάζει όταν ήδη υπάρχει ο Λένιν - ενώ ο Γιώργος Μπλάνας γράφει το επίμετρο (γεμίζοντας εύστοχα και απλά τα κενά) όταν δεν υπάρχουν πια ούτε τσάρος ούτε Λένιν και οι εποχές τους έχουν αναλυθεί επαρκώς. Όλα αυτά φαίνονται στις διατυπώσεις. Τα βαθύτερα ερωτήματα, βέβαια, που θέτει ο Ντοστογιέφσκι είναι προφανώς διαχρονικά.

Σε ανεξάρτητη έκδοση και με πρόλογο του Ντ. Χ. Λόρενς κυκλοφόρησε ο «Μέγας Ιεροεξεταστής», το πιο πολυσυζητημένο κεφάλαιο των «Αδελφών Καραμάζοφ»

Η αγάπη της τυραννίας

ΤΟΥ ΜΑΝΩΛΗ ΠΙΜΠΑΛΗ

Ο «Μέγας Ιεροεξεταστής» είναι ένα κείμενο που επιδέχεται αρκετές αναγνώσεις και παρότι σε ορισμένα σημεία δείχνει κάπως γερασμένο, στο μεγαλύτερο μέρος του κρατάει ατόφια τη φρεσκάδα και το βάθος των ερωτημάτων του. Ο Φιόντορ Ντοστογιέφσκι το έγραψε αυτό όχι αυτόνομα αλλά ως κεφάλαιο του πέμπτου τόμου του μυθιστορηματός του «Αδελφοί Καραμάζοφ». Ήδη από την εποχή της συγγραφής του συζητήθηκε όμως αυτόνομα και αυτό συνεχίζεται να γίνεται μέχρι σήμερα, απασχολώντας φιλοσόφους, θεολόγους και πολιτικούς επιστήμονες.

Συχνά εκδίδεται και αυτόνομα καθώς έχει και πλήρη νοηματική αυτοτέλεια. Αυτό έγινε και τώρα από τις εκδόσεις Γκοβόστη που στη γνωστή μετάφραση των «Αδελφών Καραμάζοφ» του Αρν Αλεξάνδρου, στην οποία είχαν πρωτοεκδώσει το μυθιστόρημα ήδη το 1947, προσέθεσαν πρόλογο του Ντ. Χ. Λόρενς, του γνωστού βρετανού λογοτέχνη και κριτικού που γεννήθηκε την εποχή που πέθανε ο Ντοστογιέφσκι, καθώς και ένα επίμετρο του μεταφραστή του προλόγου, κριτικού Γιώργου Μπλάνα.

Το κείμενο παρουσιάζει μια συζήτηση των δύο από τους αδελφούς Καραμάζοφ, του Ιβάν και του Αλιόσα. Ο Ιβάν, ορθολογικός και άθεος, εξηγεί στον μάλλον θρησκόληπτο και παραδοσιακών αξιών Αλιόσα γιατί η Εκκλησία έχει εξαπατήσει τον κόσμο, οικειοποιούμενη τη θεία εξουσία. Το κάνει με τη μορφή ενός μυθοπλαστικού αφηγήματος που προτίθεται να γράψει, όπως λέει, και το οποίο παρουσιάζει στον Αλιόσα. Σύμφωνα με την υπόθεση του αφηγήματος ο Χριστός επανεμφανίζεται στη Γη τον 16ο αι. στην

Ισπανία, στα χρόνια της Ιεράς Εξέτασης. Επαναλαμβάνονται σκηνές Ιερουσαλήμ, ο κόσμος τον ακολουθεί, εκείνος κάνει θαύματα αλλά συλλαμβάνεται από έναν καρδινάλιο, τον Μέγα Ιεροεξεταστή, που λίγο πριν είχε στείλει στην πυρά 100 ανθρώπους. Όταν πέφτει το σκοτάδι ο καρδινάλιος επισκέπτεται τον Χριστό στο κελί του και του μιλάει επί ώρα εξηγώντας του γιατί η νέα του παρουσία στη Γη είναι απλώς ενοχλητική και απειλώντας τον ότι θα τον κάψει. Ο Χριστός πάλι παραμένει αμίλητος και στο τέλος, αντί οποιασδήποτε απάντησης, δίνει στον καρδινάλιο ένα φιλί. Ο τελευταίος τον απελευθερώνει με την προϋπόθεση ότι θα επιστρέψει στους ουρανούς.

Υπάρχουν πλήθος θεολογικών και φιλοσοφικών ερωτημάτων που προκύπτουν από το κείμενο, που διακρίνεται από το γνωστό

Ο Χριστός στέκει αμίλητος και στο τέλος, αντί απάντησης, δίνει στον καρδινάλιο ένα φιλί. Αυτός τον απελευθερώνει με τον όρο να επιστρέψει στους ουρανούς

ντοστογιεφσκικό πάθος. Οι σχέσεις Θρησκείας - Εκκλησίας, το ουτοπικό στοιχείο του χριστιανισμού, ο φόβος του ανθρώπου μπροστά στην ελευθερία και το θέμα της οικειοθελούς υποταγής του στον πιο ισχυρό ή τον «εκλεκτό», η αδυναμία του να διακρίνει την ευτυχία από την κτήση υλικών αγαθών αλλά και να μοιράσει από μόνος του δίκαια τον άρτο. Υπάρχει και ένας διάλογος με τον απολυταρχισμό στο κείμενο αυτό, ένα ερώτημα για την ίδια τη δημοκρατία, που γίνεται επίκαιρο στις μέρες μας με την άνοδο της Ακροδεξιάς παντού στην Ευρώπη. Ο Ντοστογιέφσκι δεν φαίνεται να εμπιστεύεται τον καθημερινό άνθρωπο ότι θα αντέξει τον δύσκολο δρόμο μιας ζωής ελεύθερης, χωρίς θεούς και τυράννους. Βλέπει, ενδεχομένως, στον Θεό τη λύση κατά διαφόρων μορφών τυραννίας αλλά, δεδομένης της «μυδενιστικής» τάσης του αιώνα του που τείνει προς την εκκοσμίκευση, δείχνει να πιστεύει ότι ο άνθρωπος πάντα θα επιστρέφει, κουρασμένος από την πολλή ελευθερία, στην τυραννία. Μέχρι σήμερα, βέβαια, έχουν μεσολαβήσει πολλά ιστορικά γεγονότα και μεγάλη πρόοδος στη φιλοσοφία και τη σκέψη. Πράγματα που σε κάνουν να σκεφθείς ότι ίσως δεν είναι η κούραση που υποχρεώνει τον ντοστογιεφσκικό άνθρωπο στην καταφυγή στην τυραννία αλλά η έλλειψη εκπαίδευσής του στην αυτενέργεια και στην ευθύνη, άρα εν τέλει η ευκολία, η μετάθεση της ευθύνης και ένας ιδιότυπος εγωτισμός. Είναι η ίδια ευκολία που οδηγεί

τον άνθρωπο να εμπιστευθεί τυφλά τις τύχες του σε μια κυβέρνηση αντί να δράσει και ο ίδιος ατομικά - η Αριστερά αυτό το αποκαλεί «λογική της ανάθεσης» - και η ίδια ακριβώς ευκολία που τον οδηγεί, αντίστροφα, αν οι δικές του τύχες δεν μπορούν να βελτιωθούν, να αναθέσει σε κάποιον τύρανο την καταστροφή της τύχης των άλλων που υποτίθεται ότι στέκονται εμπόδιο στη δική του. Είναι δύο πλευρές του ίδιου, εγωιστικού νομίσματος.

Φιόντορ Ντοστογιέφσκι
Ο ΜΕΓΑΣ ΙΕΡΟΕΞΕΤΑΣΤΗΣ
 ΠΡΟΛΟΓΟΣ: D.H. LAWRENCE
 Μτφ. Αρν Αλεξάνδρου
 Εκδ. Γκοβόστης
 Σελ. 82
 Τιμή: 5 ευρώ